

Способи одержання неправомірної вигоди службовою особою

Базір Станіслав Станіславович, здобувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

Одним із найбільш значущих елементів криміналістичної характеристики неправомірної вигоди є способи вчинення злочину. Способи давання неправомірної вигоди дуже різноманітні, оскільки вони охоплюють значний діапазон прагнень різноманітних осіб у тій чи іншій сфері посадової діяльності.

Матеріальні вигоди, що можуть бути предметом неправомірної вигоди, зараз набули значного поширення. До їх переліку входять: зарубіжні і туристичні поїздки хабароодержувача і членів його сім'ї, сприяння в придбанні кредитів, оплата за вступ і навчання дітей у зарубіжних і вітчизняних навчальних закладах, виплата завищених гонорарів за публікації, оплата теле- і радіочасу з метою розміщення реклами посадової особи, виборчої кампанії, сприяння в проведенні конкурсів краси та ін.

Тим часом боротьба з хабарництвом ведеться явно недостатньо. Як свідчить узагальнення слідчої практики, виявлення фактів хабарництва і притягнення винних у вчиненні цього злочину до відповідальності частіше за все обмежується дрібними епізодами, де сума неправомірної вигоди і антисоціальний характер вчиненого незначні. Поза сферою боротьби з хабарництвом залишаються великі спільні підприємства, податкові служби, Приватизаційні служби, прикордонна адміністрація, окремі міністерства, відділи міських і обласних адміністрацій, що здійснюють дозвольні функції. У таких службах рівень злочинної діяльності значно вище, діапазон ширше. Продажність чиновників, яка охоплює все більше окремих сфер діяльності, підриває економічні та організаційні основи функціонування державної та іншої служби, тягне за собою прорахунки в кадровій політиці, «поширення психології вседозволеності і допустимості використання, правовий нігілізм і правовий цинізм».

Хабарництво є одним з найбільш складних для розслідування злочинів.

По - перше, воно відбувається в більшості випадків за відсутності очевидців. Це пояснюється тим, що всі учасники злочину - особа, що надає вигоду, набувач вигоди і посередник - зацікавлені в скоєнні злочину і приймають всі заходи до приховування слідів своєї злочинної діяльності.

По - друге, тому що всі учасники злочину несуть кримінальну відповідальність за скоєне, вони зазвичай відмовляються давати правдиві показання, створюють своєрідну кругову поруку.

По - третє, нерідкі випадки хабарництва за здійснення законних дій. При цьому встановлення факту дачі - отримання неправомірної вигоди ускладнюється, тому що відсутні сліди (головним чином, у документах) здійснення незаконних дій, а законні дії, природно, не завжди свідчать про злочин.

По - четверте, у ряді випадків набувачі вигоди пов'язані з розкрадачами державного, муніципального та приватного майна та іншими особами, які вчиняють економічні злочини, і викрити нерідко розгалужену і глибоко законспіровану групу злочинців дуже складно.

По - п'яте, у порівнянні з іншими злочинами при розслідуванні хабарництва порівняно невеликий обсяг доказів, в більшості випадків звинувачення будується на непрямих доказах, оцінка яких представляє значні труднощі.

У сучасних умовах змінилася якісна характеристика хабарництва: суми неправомірної вигоди незмірно зросли в порівнянні з тими сумами, які передавалися в колишні роки. Змінився і предмет неправомірної вигоди. В умовах інфляції та дефіциту неправомірної вигоди найчастіше даються не грошима, а цінними предметами: меблевими гарнітурами, автомобілями, коштовностями тощо. Нерідкі факти оформлення на роботу одержувача і його близьких при фактичному невиконанні ними будь - яких обов'язків. У комерційні структури зараховуються посадові особи з числа працівників виконавчої влади, банківські працівники, податкові інспектори та ін.

До числа елементів криміналістичної характеристики хабарництва належать способи приховування злочину. Спосіб приховування злочинів як сукупність прийомів, спрямованих на протидію правоохоронним органам по боротьбі зі злочинністю, є частиною злочинної дії і здійснюється в процесі вчинення злочину або після нього. Спосіб приховування багато в чому обумовлений не тільки галуззю, в якій вчиняється злочин, а й його особистісними якостями — вмінням знайти засоби маскування, фальсифікації, інсценування, поширення неправдивих відомостей про злочин. Як зазначав Р. Белкін, який детально досліджував проблему приховування злочину, «приховування злочину не діяльність (елемент хуліганської діяльності), спрямована на перешкоджання розслідуванню шляхом утаювання, знищення, маскування або фальсифікації слідів злочину і злочинця та їх носіїв».

Способи приховування неправомірної вигоди визначаються двома групами чинників: з одного боку — суб'єктивними інтересами і можливостями хабародавця, з іншого — об'єктивною обстановкою, що сприяє неправомірній вигодаництву або перешкоджає йому. Разом з тим способи приховування багато в чому залежать від сфери діяльності осіб, де факти хабарництва мають місце. Проте способи приховування фактів хабарництва; достатньо типові і полягають в такому:

1. Підrobка в документах або створення нових документів, що відображають приймання на роботу, створення нових посадових структур.
2. Створення фіктивних реєстраційних документів, що фіксують одержання квартири, оформлення кредиту та ін.
3. Виправлення дат, підrobка підписів у документах, що фіксують створення приватних підприємств, комерційних структур та ін.
4. Підrobки, що допускаються в письмових документах, пов'язаних із вступом до вищих навчальних закладів (виправлення помилок у творах, передача екзаменаційного білета, по якому відповідатиме абітурієнт; заміна

суб'єкта, що екзаменується, на іншу особу, яка має високий рівень підготовки тощо).

5. Особисті вказівки (довірчі) відповідальному секретарю про необхідність прийняття певних осіб до вищого навчального закладу, маючи на увазі посадову залежність останнього від ректорів, проректорів та Інших відповідальних осіб.

6. Прийняття неправомірних управлінських рішень про надання монопольного права торгівлі нафтопродуктами або електроенергією шляхом оформлення протоколів неіснуючих зборів, видання наказів, розпоряджень, що явно суперечать наявній практиці.

7. Створення документів на аукціонну ціну будівель і споруд при передачі їх комерційним структурам як явно збиткову, яка, проте, вуалюється неіснуючими недоліками останніх і відсутністю бажаючих запропонувати більш високі ціни на аукціоні.

8. Поширення відомостей про сувору дисципліну в тій чи іншій установі, заклопотаність та невідкупність окремих чиновників, що дозволяє прикривати хабарництво.

Наведені положення не вичерпують усіх можливих варіантів приховування давання неправомірної вигоди. Слід зазначити, що названі форми вдосконалюються, притому, що законодавство, яке регулює ринкові відносини, недосконале, є багато прогалин, які використовуються окремими особами в злочинних цілях.